

Fatma Polat

Yüksek Lisans Öğrencisi Adıyaman Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Kalam Anabilim Dalı
Master Student, Adıyaman University Graduate Education Institute, Department of Kalam
Adıyaman/Turkey

polatfatma483@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-6832-6314>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date Received: 07.06.2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 27.06.2024

Yayın Tarihi/Date Published: 30.06.2024

Yayın Sezonu/Publication Season: Haziran/June 2024

DOI: <https://doi.org/10.54958/iad.1497293>

Atıf/Cite as: Polat, Fatma. "İmam Maturidi'de Din Şeriat Ayrımı ve Sekülerizm", *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi* 15 (Haziran 2024), 53-66. <https://doi.org/10.54958/iad.1497293>

İntihal Taraması/Plagiarism Detection

Bu makale özel bir yazılımla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
This article was scanned with a special software and no plagiarism was detected.

İmam Maturidi'de Din Şeriat Ayrımı ve Sekülerizm

Öz:

İmam Maturidi'ye göre din tevhide inanmak demektir. Şeriat ise İslam dininin itikadi, ahlaki ve ameli sahadaki aynı özün her peygambere vahiy yoluyla gönderilen fakat tarihi kültürel ve sosyal şartlara göre birbirinden farklı olan boyutlarını ifade eder. Bu yönüyle din sabittir, şeriat ise dinamiktir. Bu dinamik yapı batı toplumlarında sekülerizm kavramı ile ilişkilendirilmiş dinin sabitelerinde topyekûn bir değişim oluşturulmaya çalışılmıştır. İslam dininin yapısı zaten hayatla iç içe olduğu için bu oluşum genel manada dinin özünü etkilememektedir. Dinin bireysel ve sosyal hayattaki varlığının azalması ve dünya merkezli düşünmeyi ifade eden sekülerleşme, batılılaşma ve modernleşmenin doğal sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Sekülerleşme, sosyolojik ve psikolojik bir anlamı içermektedir. Sekülerleşme kavramıyla kişilerin toplumsal hayatlarında veya ferdi düşünce ve duygularında dinin etkin olma özelliğini kaybetmesi kastedilmektedir. Bu çalışmada Din-şeriat kavramları açıklanmış, İmam Maturidi'de din-şeriat ayrımındaki hususlar ortaya konmuş bu ayrımındaki temel nokta belirlenmiştir. Aynı zamanda sekülerizm olgusu din bağlamında ele alınıp sekülerizmin etki alanları açıklanmaya çalışılmıştır. İslami sekülerleşmenin imkânı konusu irdelenip sekülerleşen dünyaya karşı dinin tutumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Maturidi, Din-şeriat, Sekülerizm, Din, İslam.

Separation of Religion and Sharia and Secularism in Imam Maturidi

Abstract

According to Imam Maturidi, religion means believing in tawheed. Shari'a, on the other hand, refers to the dimensions of Islam that are sent through revelation to every prophet whose essence in the creed, moral and deed field is the same, but which are different from each other according to historical, cultural and social conditions. In this respect, religion is fixed and sharia is dynamic. This dynamic structure was associated with the concept of secularism and tried to create a total change in the constants of religion in horse societies. Since the structure of Islam is already intertwined with life, this formation does not affect the essence of religion in general. The decline of the presence of religion in individual and social life and the secularization of world-centered thinking and expression emerge as a natural result of westernization and modernization. Secularization has a sociological and psychological meaning. The concept of secularization means that religion loses its effectiveness in people's social lives or in their individual thoughts and feelings. In this study, the concepts of Religion-Sharia are explained, Imam Maturidi.

Keywords: Maturidi, Religion-sharia, Secularism, Religion, Islam.

Giriş

İmam Maturidi, Kur'an bütünlüğünü merkeze alan rasyonel ve itidalli yorumlarıyla tarihi süreçte teşekkül eden Ehl-i Sünnet çizgisinin oluşumuna büyük katkılarda bulunmuştur. Yaşadığı dönemde de farklı akımların etkisine ve tehdidine maruz kalan İslam toplumunun bütünlüğüne de itikadi açıdan çok önemli katkılar yapmıştır. İslam dünyasının ayrışma ve dağılma dönemine girdiği dine zarar veren birçok akım ve siyasi hareketlerin ortaya çıktığı bir dönemde Maturidi dengenin ve konsensüsün temsilcisi olmuştur. Günümüzde de aynı tabloyla karşılaşan İslam dünyası batı medeniyeti ve sekülerizm karşısında bir çözüme ve istikrarsızlık dönemi yaşamaktadır. Bir taraftan evrensel tecrübelerle yelken açarken, diğer taraftan kendi tarihi öz kaynaklarına yönelerek bu karışıklık ve istikrarsızlıktan çıkış yolu arayan İslam dünyası için Maturidi'nin yorumları önem kazanmaktadır.¹ Bu bağlamda sekülerizmin din ve şeriat kavramlarını birbirinden koparma noktasında din ve sosyal alanı birbirine entegre eden esnek yapı içtihad devreye girmektedir. Fakat içtihad için dinin özüne zarar verilmeden dinin ana kaynakları esas alınmalıdır.

1. Din ve Şeriat Mefhumları

Arapça “d-y-n” kökünden türeyen din kelimesi sözlükte “adet”, “ceza”, “hesap”, “islam” anlamlarına gelmektedir.² Kur'an'ı Kerimde din kelimesi doksan iki yerde geçmektedir. Kur'an'da din zül, yönetme-yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhid, islam, şeriat, hudüd, âdet, ceza, hesap, millet gibi manalarda kullanılmaktadır. Kur'an'da din kelimesi kullanılan ayetlerin yarısına yakını Mekke'de diğer yarısı da Medine'de nazil olmuştur. Din Mekki sürelerde ahiret gününü ifade etmek için kullanılmıştır. Medeni sürelerde ise, Allah tarafından indirilen ve ona yaklaştırılan yol olarak asıl manasına yakın olarak kullanılmıştır.³ Kur'an'da din ayetler bağlamında farklılıklar arz etmektedir. “Din gününün maliki”⁴, “Din gününü yalanlayanlar”⁵ ayetlerinde ceza anlamında kullanılmış, “Allah'ın dininde sizi onlara karşı

¹ Talip Özdeş, “Büyük Türk Bilgini İmâm Mâturîdî ve Mâturîdîlik”, *Milletler Arası İlimi Toplantı* (İstanbul, 2009), 123-137.

² Ebü'l-Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmet el- Ensârî er-Rüveyfî'î İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Bulak, 1299), md. “dyn”.

³ Günay Tümer, “Din”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1994, 9/312-320.

⁴ el-Fatiha, 1/4.

⁵ el-Mutaffifin, 83/11.

acıma tutmasın.”⁶ hüküm ve şeriat manasında, “Kralın dinine göre”⁷ ayetinde kanun, örf anlamında, “İyi bil ki, halis din yalnızca Allah’ındır.”⁸ Ayetinde tevhid manasında, “Dinde zorlama yoktur.”⁹ Ayetinde itaat anlamında kullanılmıştır. “Kim İslam’dan başka bir din ararsa bilsin ki, o kabul edilmeyecektir.”¹⁰; “Allah katında din İslam’dır.” ayetlerinde İslam din anlamında kullanılmıştır.

Şeriat kelimesi, sözlükte “bir yöne doğru açılarak uzayıp gitmek, açık olmak, açık hale getirmek” anlamlarındaki şer’ kökünden türeyen şeriat ve şir’at kelimeleri “İnsanların ya da hayvanların su içtiği, açıkta olan ve kesilmeyen akarsu; bu suya giden yollar” anlamlarına gelmektedir.¹¹ Şeriat, su ve benzeri bir gayeye ulaşmak için yoldur.¹² Terim olarak “İslam’a ait dini, ahlaki ve hukuki hükümler bütünü” olarak ifade edilmektedir.¹³

Görüldüğü üzere din genel anlamda gidilen yolu; şeriat ise bu yolda gidilirken yapılması gereken kurallar bütünüdür ifade etmektedir. Din kelimesi ifade ettiği anlam bakımından şeriattan daha kapsamlıdır.¹⁴ Din ve şeriat kelimeleri birbirinin yerine kullanılmakla beraber birbirinden ayrılan anlamları da vardır. İslam geleneğinde şeriat, ibadet ve hukuk ile ilgili ameli hükümleri ifade etmek için kullanılmıştır. Günümüzde ise korku ve kaygıyla bakılan, rejim tartışmaları bağlamında tartışılan bir mesele olmuştur.¹⁵ Şeriat kavramı Kur’an’daki nasih-mensuh örneğinden yola çıkılarak Tanrı’nın hukuki hükümlerinin değişebileceği tezinden ortaya çıkmıştır.¹⁶

1.1. İmam Maturidi’de Din ve Şeriat Ayrımı

Din şeriat ayrımı tartışmasında iki temel görüş vardır. Birincisi; din başka, şeriat başkadır. Din şeriatın özüne dâhil değildir. Din sabit, şeriat değişkendir. Şeriat zamana ve devrin şartlarına göre değişebilir. İkinci görüşe göre de, şeriatın kapsa-

⁶ en-Nur, 24/2.

⁷ Yusuf, 12/76.

⁸ ez-Zümer, 39/3.

⁹ el-Bakara, 2/256.

¹⁰ Âl-i İmrân, 3/85.

¹¹ Talip Türcan, “Şeriat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2010, 38/571-574.

¹² Ali Dere, “Bazı Çağdaş İslam Hukukçularına Göre Şeriat’ın Tatbiki Sorunu”, *İslamiyat* 1/4 (Aralık 1998).

¹³ Türcan, “Şeriat”, 571.

¹⁴ İlhami Güler, “Din ve Şeriat”, *Kur’an’ı Anlama Yolunda Kuramer Konferansları-II*, ed. Yusuf Şevki Yavuz, 2017.

¹⁵ Metin Avcı, “İmam Maturidi’nin “Din-Şeriat Ayrımı” Anlayışında Ebu Hanife’nin Etkisi”, *e-makalat Mezhep Araştırmaları* 11/1 (Bahar 2018).

¹⁶ Güler, “Din ve Şeriat”.

mında naslar vardır. Şeriatla herhangi bir değişiklik yapılamaz. Din ve şeriatla ayırım yoktur. Din ve şeriat ayrımı yapanlara göre bu ayırım yapılmazsa şeriatın değişkenliği engellenmiş olacaktır.¹⁷

İmam Maturidi'nin din-şeriat ayrımı din tanımına verdiği anlamda açığa çıkmaktadır. O, din algısıyla bakmaktadır. Maturidi, dini Allah'ı bilip ona ibadet etme, tüm peygamberlerin ortak paydası olan tevhid ilkesinin değişmez normları olarak ifade etmiştir. O'na göre tüm peygamberlerin getirdiği din aynıdır ve hepsi de tevhid dinidir. Gönderilen peygamberlerin hepsi bir önceki peygamberin dinini kabul ve tasdik etmiştir. Maturidi, dini Kitabü-t Tevhid eserinde şöyle ifade etmektedir: “Dinin vazgeçilmez unsurları organlarla gerçekleştirilen davranışlar olmayıp zihinde ve kalpte yer tutan inançlardan ibarettir.” Maturidi'nin din-şeriat ayrımı dini inanılması gereken temel kaideler, şeriatı da ameli hükümler olarak tanımlamasından kaynaklanmaktadır. Maturidi'nin böyle düşünmesine bütün peygamberlerin getirdiği inanç esaslarının aynı olması buna mukabil muamelelerin ise farklı olması sebep olmuştur. Maturidi bu ayırımı şu ayetleri delil olarak göstermiştir. “O Nuh'a buyurduklarını, sana vahiy ettiklerimizi, İbrahim'e Musa'ya ve İsa'ya buyurduklarımızı size din kıldı ki o dini ayakta tutasınız, o konuda ayrılığa düşmeyiniz. Kendilerini davet ettiğin bu din müşriklere ağır geldi. Allah (dini tebliğ için) dilediğini seçer ve kendisine yöneleni doğruya iletir.”¹⁸ Maturidi bu ayetin tefsirinde bütün peygamberlere gönderilen dinin tek ve aynı olduğunu söyler. Kur'an'da geçen “Sizin hepiniz için bir şeriat bir yol tayin ettik. Eğer Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı.” ayetinde ise peygamberlerin getirdiği dinin şeriatlarının ve hükümlerinin birbirinden farklı olduğunu dile getirmiştir. Dolayısıyla “Din” kavramı İmam Maturidi için bütün peygamberlerin tebliğ ettiği aynı dini ifade ederken; şeriat ise insanların yaşamına göre şekillenebilen kavramı ifade etmektedir.¹⁹

Maturidi'nin din-şeriat ayrımı, En'am suresindeki ayeti tefsir ederken daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. “Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun.” Maturidi'ye göre bu ayetin öncesi ve sonrasına bakıldığında bahsedilen yolun emirleri ve nehiyleri içeren her peygamberin ve toplumun uyması gerektiği hükümler şeriatlar olduğudur.²⁰

¹⁷ Avcı, “İmam Maturidi'nin ‘‘Din-Şeriat Ayrımı’’ Anlayışında Ebu Hanife'nin Etkisi”.

¹⁸ eş-Şûrâ, 42/13

¹⁹ Recep Önal, “İmam Maturidi Teolojisinden Semantik Analizler: ‘‘Din, Şeriat, Hak, Din ve İslam’’ Kavramları Örneği”, *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Haziran 2015), 61-78.

²⁰ Avcı, “İmam Maturidi'nin ‘‘Din-Şeriat Ayrımı’’ Anlayışında Ebu Hanife'nin Etkisi”.

Hız. Peygamber zamanında müellefe-i kuluba zengin olsalar dahi zekâtтан pay verilmiştir. Fakat Hız. Ebu Bekir zamanında Hız. Ömer'in mali işlere bakmasıyla beraber kendilerine bu pay verilmemiştir.²¹ Bu örneği İmam Maturidi "İçtihad ve akıl yürütmeyle bir ayetin hükmünün sona erdirilmesi" olarak adlandırmıştır.²² Kur'an'da hırsızın elinin kesilmesiyle ilgili hüküm vardır. Ancak Hız. Ömer kıtlık döneminde yapılan hırsızlık olaylarında hırsızın elini kesmemiştir.²³ İmam Maturidi bu olayı yorumlarken burada tamamen farklı ve düşünölmeyen bir tahlilde bulunmuştur. "Eğer bir hükme, bir hukuki karara mesned teşkil eden sebepler ortadan kalkarsa o hükmün iptali gerekir, o hüküm kendiliğinden kalkar." Bu hüküm fıkıh literatüründe Kur'an'ın Kur'an'la neshi olarak geçmektedir. Fakat burada aklın Kur'an'ı neshi gibi bir vaziyet çıkmaktadır. Bu yaklaşım sorunlu bir yaklaşımdır. Nitekim bu görüşü âlimlerce benimsenmemiştir. Aslında İmam Maturidi'nin bu görüşüne bütöncöl bir yaklaşımla bakılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Yine Hız. Ömer Irak'taki Sevad topraklarının gelirlerini önce orayı fethedenele ve soylarına verirken daha sonra bu gelirleri hazineye aktarmıştır. Bunu toplunun maslahatını düşünerek yapmıştır. İmam Maturidi'ye göre Allah'ın dini tektir. Şeriatlarda çoğulculuk vardır. Bu da insanda fıtraten olan beşeri özelliğinden kaynaklanmaktadır. Böylece Maturidi şeriatdaki çoğulculuk anlayışının sebeplerini dile getirmiştir.²⁴ İmam Maturidi din ve şeriat ayrımında din genel şeriat ise özeldir. Peygamberler değıştikçe de şeriatlar değışip yeni bir versiyon kazanmıştır sonucuna ulaşmıştır.

Hülasa Maturidi'nin din düşüncesinde tevhid inancı ibadetler merkezi bir konumdadır. O'na gör din sadece itikada taalluk etmez. Aynı zamanda ahlak, ibadet, muamelat ve hukukla ilgili hükümleri de bünyesinde barındıran ilahi bir sistemdir. Şeriatтан bağımsız bir yapısı yoktur. O'na göre şeriatın iki yönü vardır. Bunlardan değışmeyeni itikat, ibadet, ahlak, muamelat ve hukuk alanlarıyla ilgili olup Allah'ın tüm peygamberler ve toplumlara kılavuz kıldığı temel disiplinlerdir. O'na göre bu hükümlerde nesh ve değışim söz konusu değildir. Şeriatın değışen boyutu ise bunlar bazı cezai müeyyidelerle ilgili ahkâmların uygulayış şekli ve zamanlarıyla ilgili ayrıntı denecek tarzdaki değışikliklerdir. Peygamberlerin içinde buldukları toplumun geleneklerinin, kültür ve yazılı normlarının farklılığından doğan faktörlerden kaynaklanmasıdır.

²¹ Hadi Sağlam - Selâhattin Tuz, "Din ve Şeriat Sorunsalı Üzerine Bir Tahlil", *Universal Journal of Theology* 2/4 (2017), 302-310.

²² Avcı, "İmam Maturidi'nin "Din-Şeriat Ayrımı" Anlayışında Ebu Hanife'nin Etkisi".

²³ Sağlam - Tuz, "Din ve Şeriat Sorunsalı Üzerine Bir Tahlil".

²⁴ Avcı, "İmam Maturidi'nin "Din-Şeriat Ayrımı" Anlayışında Ebu Hanife'nin Etkisi".

Peygamberlerin getirdikleri şeriatlardaki farklılıklar bir tenakuz oluşturmazlar. Bunlar din ve şeriatın özüne zarar teşkil edecek bir mahiyette de değildirler. Hz. Muhammed'in şeriatı son şeriatdır ve bu şeriat kıyamete kadar baki kalacaktır. Hz. Peygamberin kendisinden önce getirilen şeriatları nesh etmesi ise, asli hükümleri ortadan kaldırma şeklinde değildir. Geçmişteki şeriatlardaki tarih, kültür ve törelerin artık inananlar için bir bağlayıcılığının kalmaması olarak anlamak gerekir. İmam Maturidi'nin nesh anlayışını klasik nesh telakkisi bağlamında düşünmemek gerekir. O'nun nesh anlayışını teybin, tedricilik veya istisna gibi manalara hamletmek gereklidir. Aynı zamanda bir mesele hakkında müçtehidin birbirine eşit alternatif uygulamalardan birini tercih etmesi şeklinde yorumlamak daha tutarlı bir yapı arz etmektedir.

Din-şeriat ayrımı insanın açıkladığı önemli bir beşeri başarıdır. Eğer bu başarı kazanılmasaydı dinin oluşumundaki önemli bir etken olan beşeri unsurlar fark edilmeyecekti. Bunun sonucunda da insanın hayatında önemli role sahip dinin gayesi anlaşılmayacaktı. İşte Maturidi bunu yapmıştır. O'nun sisteminde "din" şeriat aracılığıyla ortaya konulmuş ve açık bir hale büründürülmüştür.

"Dinin bir şeriat şeklinde ortaya konularak açıklanması demek, O'nun "zihin-içi"nden "zihin-dışı"na çıkarılırken bir kültüre göre ifade edilip örneklenmesi ve o kültür içerisinde ortak bir anlayış ve davranışı gösteren somut fiillere dönüştürülerek toplumsal bir yapıya kavuşturulması demektir. Böylece, içinde şekillendiği kültürün özelliğini yansıtarak onun bir parçası haline gelen ve şeriat adını alan din, insanın her dönemde, kendisini ortaya koyma ve gerçekleştirme çabasıyla, tarih boyu değişerek gelişen kültürel başarılarına paralel olarak değişmiş ve zamanın izlerini içinde taşımıştır. Bu, dinin her dönemde toplumun mutluluğu için çalışan ve kendisini bu konuda sorumlu hisseden dönemin âlimlerinin elinde şekillenmesi ve onların anlayış ve kavrayışlarına göre kültüre nüfuz ederek toplumun kültürel kazanımı ve kültürel başarı haline gelmesi demektir."²⁵

2. Sekülerizm

2.1. Sekülerizmin tanımı ve tarihçesi

Seküler kelimesi Latince kökenlidir "ırk, çağ, dünya demek olan" saeculum"dan gelmekte buradan da "saeculum'a ait olan" anlamına gelen "saecularis" kelimesi türemiştir. Bu kelime Fransızca'ya "secular" ve oradan da İngilizceye "saecularis" geçmiştir. Kelimenin bir başka anlamı da "dünyaya ait", "dinin olanın dışı"

²⁵ Hanifi Özcan, "Maturidi'ye Göre Din-Şeriat Ayrımının Felsefi Temelleri", *Milletler Arası İlimi Toplantı* (İstanbul, 2009).

şında”, “kutsanmamış”, “profan” olarak açıklanabilen “dünyevi”, “la-dini” şeklinde-
 dir.²⁶ Sekülerizm sözlükte “dünyacılık” olarak geçmektedir.²⁷ Sekülerizm daha çok
 “çağdaşlaşma” anlamında kullanılmaktadır. Sekularizasyon (laikleşme) laikliğin
 sosyolojik bir süreç olarak hayata geçmesini ifade etmektedir.²⁸ Ayrıca Sekularizasyon
 dini otoritenin insan hayatı üzerindeki etkisinin zayıflaması anlamındadır. Bu
 düşünceyi Peter L. Berger: “Biz Sekularizasyonla toplum ve kültür alanlarının dini
 kurumlar ve sembollerin egemenliğinden çıkarıldığı süreci kastediyoruz.” diyerek
 ifade etmektedir. Sekülerizm için dünyevileşme, modernleşme, yabancılaşma,
 dünya ahiret ayrımı, din dünya ayrımı, dinsel olan veya dinsellik atfedilen bütün
 değerlerin birey ve toplum hayatının dışına itilmesidir diyebiliriz. Sekülerleşme bu
 anlamıyla dinin bilhassa İslam’ın günlük hayattaki etkisini yok etmeye çalışan teh-
 dit unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁹ Zira Peter Berger, Sekülerleşmeyi dinin
 etkisinin hayatın bütün alanlarına yaymak olarak tarif eder: “Mamafih kültür ve
 sembollerden bahsettiğimizde sekularizasyonun toplumsal, yapısal bir süreçten
 daha fazla bir şey olduğunu kastediyoruz. Sanat, felsefe ve edebiyatta dini içerikle-
 rin kayboluşu ve hepsinden önemlisi bilimin dünyada özerk ve tamamen seküler bir
 yöntem olarak yükselişinin de gözlemlendiği gibi o, kültürel ve düşünsel bir hayatın ta-
 mamını etkisi altına alır. Bununla kalsa iyi, burada sekularizasyonun aynı zamanda
 özel bir yanının da bulunduğu ima edilmektedir. Nasıl ki toplum ve kültürün sekü-
 larizasyonun da bahsediyorsak aynı şekilde bilincin sekularizasyonundan bahsedebili-
 riz.”³⁰ Sekülerleşme tezine göre, modernlik zaten sekülerleşmeyi içine alan ev-
 rensel bir süreçler bütünüdür. Modernleşmenin getirdiği etkiyle beraber bütün fa-
 liyet alanlarında dini düşüncenin pratiklerin ve metafizik anlayışın yok olması sa-
 vına dayanır. İnsanın zihni öncelikle bu süreci yaşar ve bunun sonucunda din sosyal
 sistemin üzerindeki etkisini kaybeder ve din insanın zihninde gerileyecektir.³¹

Seküler dünyevileşmenin başlangıcı genelde Protestan tarihi olarak ele alı-
 nır. Fakat kökleri eski Yahudi kaynaklarına kadar gitmektedir. Sekülerleşme sosyo-
 ekonomik bir kavram olarak ilk defa din savaşlarından sonra kullanılmıştır. Bu kav-
 ram mülkiyetin kilise otoriterlerinin tekelinden çıkarılmasını ifade etmek amacıyla
 kullanılmıştır. Sekülerleşme Roma dini hukukunda, tarikatlarda bulunan bir müri-
 din maddiyata yönelmesi olarak ifade edilmektedir. Sekülerlik batıda uzun bir tarihi
 süreçten sonra yavaş yavaş olgunlaşmıştır. Türkiye’de “Laiklik” olarak bildiğimiz

²⁶ Murat Canpolat, *Hukuki Açından Sekülerizm ve İslamiyet* (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).

²⁷ Güncel Türkçe Sözlük, “Sekülerizm” (Erişim 14 Haziran 2023).

²⁸ Canpolat, *Hukuki Açından Sekülerizm ve İslamiyet*.

²⁹ Hamdi Gündoğar, “Müslüman Kimliğine Yönelen İki Tehdit: Deizm ve Sekülerizm”, *Journal of Analytic Divinity* 4/2 (2020), 245-257.

³⁰ Burhanettin Can, “Dindarlık ve Dünyevileşme” 13 (ilkbahar 2009), 70-83.

³¹ Peter L. Berger, “Sekülerizmin Gerilemesi”, çev. Ali Köse, *Liberal Düşünce* 4/14 (Bahar 1999).

Sekülerlik batıda birbirinden farklı kavramlarla tanınmaktadır. Latin ülkelerinde (İtalya, Fransa) “Laiklik” olarak, Protestan kültürünün hâkim olduğu Germen ve Anglo-sakson kökenli ülkelerde (Almanya, İngiltere, A.B.D) “Sekülerlik” olarak kullanılmaktadır. Sekülerlik, esas olarak bir “Anglo-Sakson-German/ Protestan dünyeviliğidir.” Sekülerleşme süreç olarak iki şekilde tarihsel bir süreç geçirmektedir. Birincisi “katı sekülerleşme” dir. Türkiye, Bulgaristan, Fransa’da bu katı süreç yaşanmıştır. İkincisi olan “yumuşak sekülerleşme” sürecini de Almanya, İngiltere, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri yaşamıştır. Aynı manalara gelmekle beraber “laikleşme” ve “sekülerleşme” kavramları farklılaşmaktadır. Bahsedilen birinci ülkelerde laikleşme ikinci ülkelerde ise sekülerleşme süreci yaşanmıştır.³²

2.2. Sekülerizmin Etki Alanları

2.2.1. Seküler Etik

Ahlak kelimesi Arapça ’da “seciye, tabiat, huy” gibi anlamlara gelen hulk ve huluk kelimesinin çoğuludur. Genellikle sözlüklerde insanın fiziki yapısı için halk, manevi yapısı için hulk kelimeleri kullanılır.³³ Ahlak, yeme, içme, sohbet, yolculuk gibi görgü kurallarına, iyi davranış biçimlerine, bunlara dair hikmetli sözlerle ve bu sözlerin derlendiği eserlere de edep veya adap adı verilmiştir. İslami gelenekte edep kavramı ilk dönemlerden itibaren özel davranış alanları hakkında kullanırken ahlak, tutum ve davranışların kaynağı mahiyetindeki ruhi ve manevi melekeleri, insanın ruhi kemalini sağlamaya yönelik bilgi ve düşünce alanını ifade etmektedir.³⁴ Seküler etik kavramı etik konusunu dinden ayıran bir anlayıştır. Allah’ı veya dini reddeden etik kuramlar ve Allah’ı kabul eden ancak Allah’ı etiğin tek kaynağı görmeyen kuramlar, seküler etik başlığının altında incelenmektedir. Seküler etik, dini ilahi veya doğaüstü temeller yerine bilimsel veya pozitif temellere dayanan etik anlayışları için kullanılmaktadır.³⁵

2.2.2. Seküler toplum

Sekülerizm iddia edildiği gibi Hristiyanlığın gayrimeşru çocuğudur.³⁶ Sekülerizm batı toplumların ve Hristiyanlığın olgusal bir sürecidir. Genel toplum yapısı, modernleşme ve dünyevileşme aşamasıyla birlikte farklılaşmıştır. Adeta toplumsal bir dönüşüm yaşanmıştır. Sanayileşme, küreselleşme, modernite, din ve sekülerizm gibi kültür unsurları toplumun gündelik hayatına yansımıştır.³⁷ Tarihsel sürece ba-

³² Canpolat, *Hukuki Açıdan Sekülerizm ve İslamiyet*.

³³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, md. “halk”.

³⁴ Mustafa Çağırıcı, “Ahlak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1989, 2/1-9.

³⁵ Canpolat, *Hukuki Açıdan Sekülerizm ve İslamiyet*.

³⁶ S.Parvez Manzoor, “Din, Tecdid ve Reform”, çev. Yücel Aşıkoğlu 5/2 (Ağustos 2008), 129-145.

³⁷ Ensar Çetin, “Türkiye’de Gündelik Hayatın Tanziminde Din ve Sekülerizm”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi II* 3/2 (2014), 265-285.

kıldığında bugünün toplumlarında genel itibarıyla eskiden olduğu gibi günlük yaşantıda dini etiğe bağlı toplumsal bir bilinç yoktur. Özellikle batı ülkelerinde toplumsal ve bireysel dini yaşantı azalmıştır. Rönesans ile birlikte bilimsellik ve rasyonalizm temel alınmıştır. Dini değer ve realiteler göz ardı edilmiştir. Sekülerist düşüncüler dini toplumsal alandan ayırma gerekliliğini savunmuşlardır. Bunun sonucunda da sekülerizm toplumu insanın yönünü tamamen dünyaya çevirerek salt dünya anlayışı getirmektedir.

2.2.3. Seküler devlet

Seküler Devlet sekülerizmin siyasi boyutuyla ilgilidir. Seküler esasa dayalı bir devlet oluşumunu önceler. Seküler devlet resmi bir dini olmayan ve yasaların belli bir dine göre şekillenmediği bir devlet yapısıdır. Laik devletler herhangi bir dine inanan veya hiçbir dine inanmayan tüm vatandaşlarına eşit mesafede bulunan devlet tipidir. Bu tür devletlerde dini kurumların siyasete karışması yasaktır.³⁸ Bu seküler devletin birincil vasfı hiçbir dini ve ideolojiyi desteklememesidir. Yalnızca tarafsızlık libası giymeli demokratik yapı oluşturmalıdır. Yalnız bu yapı nesnel sekülerleşme şeklinde olmalı öznel olmamalıdır.

2.2.4. Seküler bilim

Modern batıda kendini yeniden var etme çabası on yedinci yüzyıldaki bilimsel devrim ile gerçekleşmiştir. Bu devrim batı fikrinin temel perspektifini oluşturmuş en önemli etkidir. Batı medeniyeti ortaçağın otoritesini yıkmış müthiş bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşüm bilimle birlikte oluşan dönüşümdür. Bilim adeta dinin yerine geçmeye evrilmiştir. Bilim öncelikle birçok dinin (özelde Hristiyanlığın) oluşturduğu teolojilerin gerçekliğinin olmadığını göstermiştir. Bu da birçok kutsal dinin bilimsel veriler ışığında yeniden yorumlaması esasını getirmiştir. Tarihte birçok toplum bilimsiz yaşamış ancak dinsiz yaşamamıştır. Din vahiy ve sezgi yoluyla bilgi edinir.³⁹ Bilim ise duyu ve tecrübeyle bilgi edinir. Bu bağlamda bazı dinler bilimle uzlaşmaya çalışmış bazıları ise tamamen uzak kalmıştır. Oysaki İslam dini ne uzlaşmaya çalışmış ne de uzak kalmaya çalışmıştır. Çünkü İslam dininde bulunan nasslar (Kur'an, hadis) zaten bilim ile mündemice bir yapıdadır. Yüzyıllar önce Kur'an'da bulunan öğeler bilimin gelişmesi serüveni boyunca birbiriyle paralellik arz etmektedir.

3. Sekülerizm, Din ve İslam

İnsanoğlu yeryüzüne gönderilirken başıboş bırakılmamış, kurtuluş ve mutluluğu için fitratına uygun bir şekilde nasıl yaşaması gerektiği Allah tarafından kendisine bildirilmiştir. Bu kurallar din ile belirlenmiş, Hz. Âdem'le başlayıp Hz. Muhammed ile son bulan peygamberlerin görevleri bu olmuştur. İslam'da insanın hem

³⁸ "Seküler devlet", *Vikipedi*, 24 Nisan 2023.

³⁹ Canpolat, *Hukuki Açıdan Sekülerizm ve İslamiyet*.

dünya hayatı hem de ahiret hayatı önemsenmiştir. Ancak müslümanların dünya hayatına fazla dalmamaları konusunda bir uyarı vardır. İnsanın kurtuluşa ermesi için Allah'ın emrettiği kurallara uyması gerekir. İnsanlar bu kurallardan sapmaktadır. Bu sapmanın alt basamağı dünyevileşmedir. Bu basamağı sekülerleşme ve laikleşme takip etmektedir. İnsanın yeryüzündeki hayatı ahiret hayatı için bir imtihandır. Din el-hayatu-d dünya'da dikkatli davranılmasına uyarı yapar. Dinde Allah unutulmamalı, vahyi bilgi reddedilmemeli, dine karşı tavır alınmamalıdır. Ahiret hayatını reddetmemek, unutmamak ya da önemsizleştirmemek gerekir. Dini sembollere karşı olumsuz bir davranış şekli oluşturulmamalıdır. Dinin sadece ibadet boyutu yoktur. Din insanın bütün hayatında var olmalıdır. Dinin bütün bu boyutları vardır ve bu göz ardı edilmemelidir. Oysaki sekülerizm bunlara karşı çıkmakta ve dini insanın yaşamından soyutlayarak dini değersizleştirmeye çalışmaktadır.⁴⁰ Müslümana düşen ise sabiteleri iyi kavrayıp pergelin bir ucuyla sabitelerini korumak diğer ucuyla ise çağa ayak uydurarak İslami çerçevede dini yok saymadan bu şekilde bir hayat tarzı benimsemesidir.

4. İslami sekülerleşmenin imkânı

İslam dini çağcıl bir yapıdadır. Özünü ve mahiyetini korunduğu müddetçe islam yeniliklere açık bir dindir. İslam dini Protestan Hristiyanlığında olduğu gibi sekülerleşmeye geçit vermemektedir. İslami sekülerleşmenin önündeki ilk engel İslam'ın temel taşı olan iman anlayışıdır. İman anlayışında Tevhid, Ahiret ve Nübüvvet olan bir dindir. Allah, parçalanmış olan alanı tevhidle; insanın Allah'a ve kendine yabancılaşma sürecini risaletle; dünyaya ait olmadığını ahirete imanla dile getirmiştir. Ve böylece islam her an hayatla ilişki içerisinde olmuştur. Hâlbuki seküler dünya görüşünde varlık ve âlem Allah'tan kopuk bir haldedir. Kur'an'ı Kerimde olan iman değil de batılılarca yorumlanmış imandan yoksun bir ahlak sistemi vardır. İslam ile bağdaşmayan bu sistem islam dışıdır. İslam dininden soyutlanmış bir ahlak anlayışı düzensizliğe sebep olmaktadır. İslam getirdiği yüksek ahlak ile hayatta bir intizam oluşturmaktadır.

Bir din elbette yorumlarıyla güncellenmediği sürece zamanın getirdiği sorunlara çözüm getiremez. Bu çözümler İslam dininde içtihat olarak vardır. Bir dinin evrensel olması çağlar üstü bir yapıya sahip olması ve ilkelerinin koşullara göre yorumlanmasıyla mümkün olmaktadır. Dinde reform projeleri oluşturan bazı çevreler olmuş ve İslam'ın özünü yapılan bu saldırılar din istismarı yapmaktan başka bir şey yapmamışlardır. Bu çevreler İslam'a yeni ve verimli yorumlar getirmek yerine kitlelerin duygularını rencide etmişlerdir. İslam moderniteye entegre edilirken ahkam boyutu tasfiye edilmemelidir.

⁴⁰ Can, "Dindarlık ve Dünyevileşme".

İslami sekülerleşmenin imkânsızlığı Ernest Gallner'e göre şu şekildedir.

1. İslami öğretinin çok güçlü bir Tevhid inancına dayalı olması
2. İslam'ın öğretilerinin ve yasalarının birbirinden ayrılmaması ve bunların topluma somut olarak sunulması
3. İlahi yasanın sadece topluma ve kiliseye dayanmaması, toplumun bütün kesimlerinde geçerli olması
4. İslam'da ruhban sınıfının olmayışı⁴¹

5. Türkiye'de Sekülerizm ve Etki Alanları

Sekülerleşme ile birlikte dinin Müslümanlar üzerindeki etki alanı azalmaktadır. Her geçen gün sekülerizm özellikle genç kuşaklar üzerinde etkisini göstermekte ve Müslüman toplumlar seküler bir hayatı içselleştirmektedir. Diyanet işleri tarafından 2014 'te yapılan "Türkiye'de Dini Hayat Araştırması" adlı çalışmada hayatını dinin kurallarına göre belirlediğini söyleyenlerin oranı %64,9 ara sıra dinin esaslarına göre şekillendirdiğini söyleyenlerin oranı %28,3, hayatını hiçbir zaman dinin emirlerine göre oluşturmayanların oranı ise %4,6 olarak saptanmıştır. Günümüzde ise yapılacak benzer bir çalışmada bu oranların fazlaca olumsuz çıkmasını tahmin etmek zor olmayacaktır. Sekülerleşme, dini hassasiyetlerine bağlı toplumlarda aile yapısını tehdit etmektedir. Sekülerizm dinin ilkeleri yerine kişisel hazzı ve çıkarları ön planda tutmuştur. Dindar toplumlarda dini ve milli gelenekler insanların hayatında önemli bir dinamiktir. Fakat sekülerizmin dinden arınmış bir anlayışı olduğu için geleneksel aile yapısını itibarsızlaştırmaktadır. Seküler anlayışta aile kavramı olmazsa olmazlardan değildir. Hatta aile kurmakta zorunlu değildir. Çıkar ilişkisine dayanan aile kurumu İslam'ın aile yapısına ters ve uzak bir anlayıştır. Önlem alınmazsa aile yapısı bozulmuş bir toplumun ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Seküler anlayışın ekonomik hayatta maddi geliri her şeyin ölçüsü olarak kabul etmesi İslami toplumları etkilemiştir. Burada olduğu gibi Türkiye'de de kapitalizm kurumsallaşmış dinde yasak olan faiz müslümanların hayatına girmiştir. İnsanlar faizli ev, taşıt almaya başlamış artık faiz normal hale gelmeye başlamıştır. İslam toplumlarında genelde ibadethaneler merkezi konumdadır. Ancak günümüzde kutsal mekânlar Müslüman bireylerin hayatında gittikçe daha az yer kaplamaktadır. Türkiye'de beş vakit namaz kılmak için camiye gidenlerin oranı %50'nin altındadır. Oruç ve namaz ibadetlerini gerçekleştiren Müslüman sayısı ülkemizde gittikçe azalmaktadır.

İletişim kanallarıyla beraber dini bir yozlaşma meydana gelmiştir. İnternet, telefon gibi kitle iletişim araçları ile birlikte toplumlarda kutsal olandan uzaklaşma

⁴¹ İsmail Ekinci, "Sekülerleşme ve Din", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7 (Haziran 2018), 320-337.

ve kutsalı eleştirme yaygınlık kazanmıştır. İletişim kolaylıkları dindar toplumun mahremiyetini zayıflatmış dinden ve gelenekten uzak bir toplum oluşmasına sebep olmuştur.⁴²

Sonuç

İmam Maturidi'ye göre Allah katında bir tek din vardır ve bütün insanlık içindir. Tarih boyunca bütün peygamberler bu din üzere olmuşlardır. Bu din bir kültür içerisinde insanın kendisini gerçekleştirmesine vesile olmaya devam ederse İslami gelenek ve birikimsel olarak oluşan şer'i yapı devamlı değişecektir. Dinin insan hayatında yer bulması buna bağlı olacaktır. Tevhidde hiçbir şekilde nesih olmaz. Ancak, peygamberlerden peygamberlere değişiklik arz eden şeriatlar değişebilmektedir. İmam Maturidi bu farklılığın farkında olmuştur. Bu yüzden o, sistemini dini geleneğin ve şer'i yapının yenilenmeye olanak sağlayan bir epistemolojik alt yapı üzerine oluşturmuştur. İslam düşünce sistemi İslam'ın özünden taviz vermemek şartıyla modernizme açıktır. Devlet, hukuk, toplum ve bireyin topluca sekülerleşmesi kabul edilemez. Sekülerleşme sosyal bilimler, felsefe, ilahiyat, hukuk gibi birçok alanda tartışılan bir kavram olarak çıkmış özellikle sanayi toplumlarında dini kavram ve pratiklerin önemini yitirdikleri bir süreç olmuştur. Sekülerizm batıda büyük etkiler yaratmış ancak bu etkilenme öзде bir değişiklik meydana getirmemiştir. İslam'da bulunan ahkâm boyutu, tahrif olmaması ve son din olması, ruhban sınıfının olmaması gibi nedenler bu dinin seküler olmasını engellemektedir.

Kaynakça | References

- Avcı, Metin. "İmam Maturidi'nin "Din-Şeriat Ayırımı" Anlayışında Ebu Hanife'nin Etkisi". *e-makalat Mezhep Araştırmaları* 11/1 (Bahar 2018).
- Berger, Peter L. "Sekülerizmin Gerilemesi". çev. Ali Köse. *Liberal Düşünce* 4/14 (Bahar 1999).
- Can, Burhanettin. "Dindarlık ve Dünyevileşme" 13 (ilkbahar 2009), 70-83.
- Canpolat, Murat. *Hukuki Açıdan Sekülerizm ve İslamiyet*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Çağırıcı, Mustafa. "Ahlak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/1-9, 1989.
- Çetin, Ensar. "Türkiye'de Gündelik Hayatın Tanziminde Din ve Sekülerizm". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi II* 3/2 (2014), 265-285.
- Dere, Ali. "Bazı Çağdaş İslam Hukukçularına Göre Şeriat'ın Tatbiki Sorunu". *İslamiyat* 1/4 (Aralık 1998).
- Ekinci, İsmail. "Sekülerleşme ve Din". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7 (Haziran 2018), 320-337.

⁴² Gündoğar, "Müslüman Kimliğine Yönelen İki Tehdit: Deizm ve Sekülerizm", 246-257.

- Güler, İlhami. "Din ve Şeriat". *Kur'an'ı Anlama Yolunda Kuramer Konferansları-II*. ed. Yusuf Şevki Yavuz, 2017.
- Gündoğar, Hamdi. "Müslüman Kimliğine Yönelen İki Tehdit: Deizm ve Sekülerizm". *Journal of Analytic Divinity* 4/2 (2020), 245-257.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmet el- Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. I-XV Cilt. Beyrut: Bulak, 1299.
- Manzoor, S.Parvez. "Din, Tecdid ve Reform". çev. Yücel Aşıkoğlu 5/2 (Ağustos 2008), 129-145.
- Önal, Recep. "İmam Maturidi Teolojisinden Semantik Analizler: "Din, Şeriat, Hak, Din ve İslam" Kavramları Örneği". *Balkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Haziran 2015), 61-78.
- Özcan, Hanifi. "Maturidi'ye Göre Din-Şeriat Ayırımının Felsefi Temelleri". *Milletler Arası İlmî Toplantı*. İstanbul, 2009.
- Özdeş, Talip. "Büyük Türk Bilgini İmâm Mâturîdî ve Mâturîdîlik". *Milletler Arası İlmî Toplantı*. 123-137. İstanbul, 2009.
- Sağlam, Hadi - Tuz, Selehattin. "Din ve Şeriat Sorunsalı Üzerine Bir Tahlil". *Universal Journal of Theology* 2/4 (2017), 302-310.
- Tümer, Günay. "Din". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/312-320, 1994.
- Türcan, Talip. "Şeriat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/571-574, 2010.
- "Güncel Türkçe Sözlük, "Sekülerizm"". Erişim 14 Haziran 2023. <https://soz-luk.gov.tr/?kelime=sekularizm>
- "Seküler devlet". *Vikipedi*, 24 Nisan 2023. https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Sek%C3%BCler_devlet&oldid=29635255